

TEMAT: WYBORY I ZACHOWANIA PODSTAWOWYCH PODMIOTÓW GOSPODARCZYCH – 1 godz. lekcyjna

Rynek to pojęcie, które z pewnością jest Ci znane z życia codziennego. Mówi się o rynku jako centralnym miejscu danej miejscowości lub miasta (np. Rynek Główny w Krakowie) czy też placu targowym.

Przedsiębiorcy prowadzący własną działalność gospodarczą używają czasem określenia *mój rynek*. Jak zatem rozumieć to pojęcie pod względem ekonomicznym?

Rynek, czyli...?

Zdaniem ekonomistów **rynek** to zespół warunków prowadzących do spotkania sprzedającego i kupującego w procesie wymiany dóbr i usług. Głównymi aktorami rynku, nazywanymi podmiotami wymiany, są więc **producenci** – sprzedawcy oferujący określone dobra lub usługi – oraz **konsumenci** – nabywcy pragnący je kupić. Sprzedawcy i nabywcy spotykają się, uzgadniają cenę satysfakcjonującą obie strony, a następnie dokonują transakcji kupna-sprzedaży.

Osoba, która zdecyduje się na podjęcie działalności gospodarczej i rozpocznie np. produkcję toreb z filcu, staje się producentem dostarczającym na rynek produkty. Część wyprodukowanych toreb może sprzedać bezpośrednio, kontaktując się z konsumentem np. przez internet. Pozostałą partię sprzeda za pośrednictwem sklepów zajmujących się zbytem tego typu produktów. W obu tych przypadkach osoba ta dostarcza produkty na rynek i będzie kontynuować działalność jedynie w sytuacji, gdy konsumenci będą zainteresowani nabywaniem wyprodukowanych toreb po określonej cenie. Zarobione pieniądze może wydać na zakup potrzebnych produktów.

Producent postrzega rynek jako grupę osób, które chcą nabyć oferowane przez niego dobra. Jeśli natomiast będzie chciał zakupić jakiś towar, rynek będą stanowić dla niego wszystkie podmioty oferujące dobra lub usługi, które chce on nabyć.

Funkcje rynku

Rynek pełni 4 podstawowe funkcje:

- funkcję informacyjną,
- funkcję równowagi,
- funkcję akceptacji towarów i usług,
- funkcję alokacyjną.

Funkcja informacyjna polega na tym, że rynek stanowi źródło informacji zarówno dla kupujących, jak i dla sprzedających. Kupującym rynek dostarcza danych o ilości i cenach dóbr na nim dostępnych, a sprzedającym – o popycie na oferowane dobra lub usługi.

Funkcja równowagi polega na równoważeniu poziomu i struktury poszczególnych elementów rynku (popytu [popyt to relacja między ceną dobra a jego ilością, którą konsumenci są skłonni i są w stanie nabyć w określonym czasie.], podaży [podaż to relacja między ceną dobra a jego ilością oferowaną na

rynku przez producentów.] i ceny) przez informowanie kupujących i sprzedających o parametrach popytu i podaży oraz poziomie cen.

Zgodnie z **funkcją akceptacji towarów i usług** rynek przyczynia się do ewaluacji (określenia wartości) wytworzonych produktów i świadczonych usług. W sytuacji, gdy produkt lub usługa nie zostaną zaakceptowane przez konsumentów, konieczne jest ich wycofanie z rynku.

Funkcja alokacyjna polega na tym, że na rynku ma miejsce proces alokacji, czyli podziału zasobów (pracy, ziemi, kapitału) pomiędzy te zastosowania, które są najbardziej efektywne i przynoszą największy zysk.

Klasyfikacja rynków

W gospodarce wyróżnia się wiele rodzajów rynków, uporządkowanych w większe grupy zgodnie z przyjętymi kryteriami klasyfikacji.

KRYTERIUM KLASYFIKACJI	RODZAJE RYNKÓW
Zasięg terytorialny	<ol style="list-style-type: none">1. rynek lokalny (np. krakowski),2. rynek regionalny (np. śląski, wielkopolski),3. rynek krajowy (cały obszar kraju),4. rynek międzynarodowy (grupa krajów, np. UE),5. rynek światowy (wszystkie kraje świata).
Przedmiot obrotu	<ol style="list-style-type: none">1. rynek finansowy:<ol style="list-style-type: none">a) rynek pieniężny,b) rynek walutowy,c) rynek kapitałowy;2. rynek dóbr i usług konsumpcyjnych:<ol style="list-style-type: none">a) rynek artykułów żywnościowych,b) rynek artykułów gospodarstwa domowego,c) rynek usług lekarskich,d) rynek usług adwokackich;

	<p>3. rynek czynników wytwórczych:</p> <p>a) praca,</p> <p>b) ziemia,</p> <p>c) kapitał,</p> <p>d) przedsiębiorczość.</p>
Ujęcie branżowe	<p>1. rynek mięsny,</p> <p>2. rynek cukru,</p> <p>3. rynek zbożowy,</p> <p>4. rynek węglowy,</p> <p>5. rynek samochodowy.</p>
Legalność	<p>1. rynek legalny,</p> <p>2. rynek nielegalny.</p>
Liczba podmiotów	<p>1. rynek wolnokonkurencyjny (konkurencja doskonała),</p> <p>2. rynek oligopolistyczny,</p> <p>3. rynek monopolistyczny.</p>

Tabela: Klasyfikacja rynków zależnie od przyjętego kryterium klasyfikacji.

Jak wynika z tabeli ze względu na liczbę podmiotów wyróżnia się rynek wolnokonkurencyjny, rynek oligopolistyczny i rynek monopolistyczny. **Rynek wolnokonkurencyjny** to rynek, na którym występuje bardzo dużo kupujących i sprzedających. Żaden z nich indywidualnie nie ma jednak wpływu na poziom cen. Ceny kształtuje rynek w wyniku wzajemnego oddziaływania popytu i podaży.

Z **rynkiem oligopolistycznym** mamy do czynienia wtedy, gdy na rynku występuje kilku sprzedających i wielu kupujących.

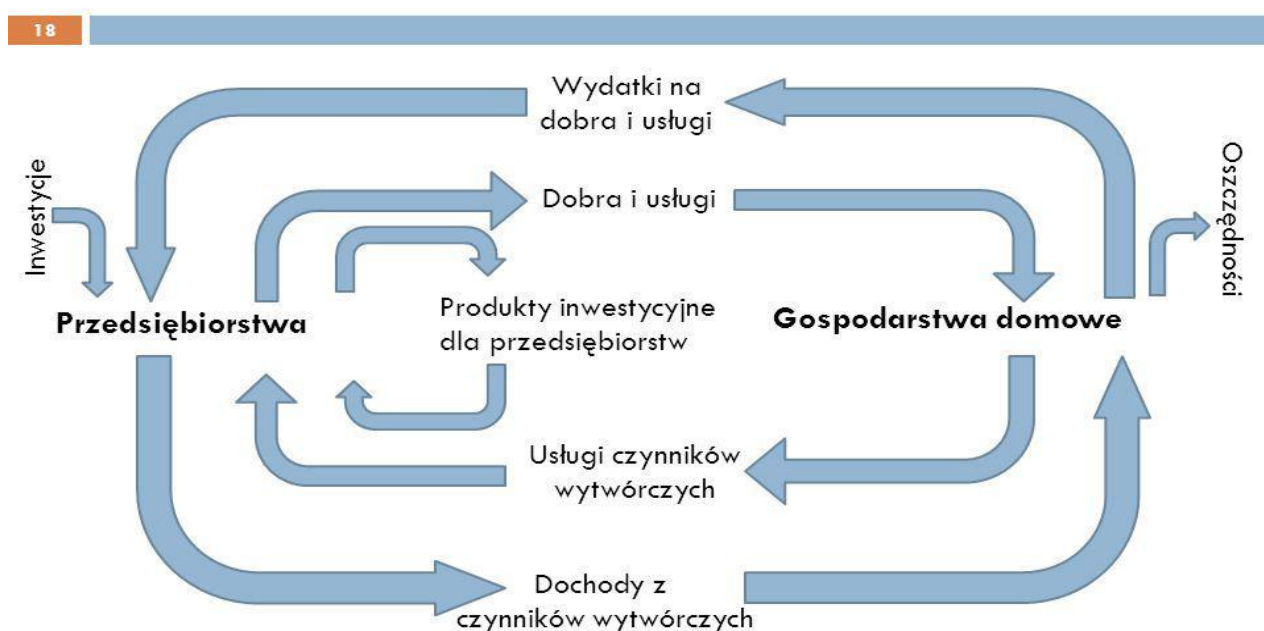
Rynek monopolistyczny charakteryzuje się tym, że po stronie podaży występuje jeden sprzedający, a po stronie popytu – wielu kupujących.

Ruch okrężny w gospodarce

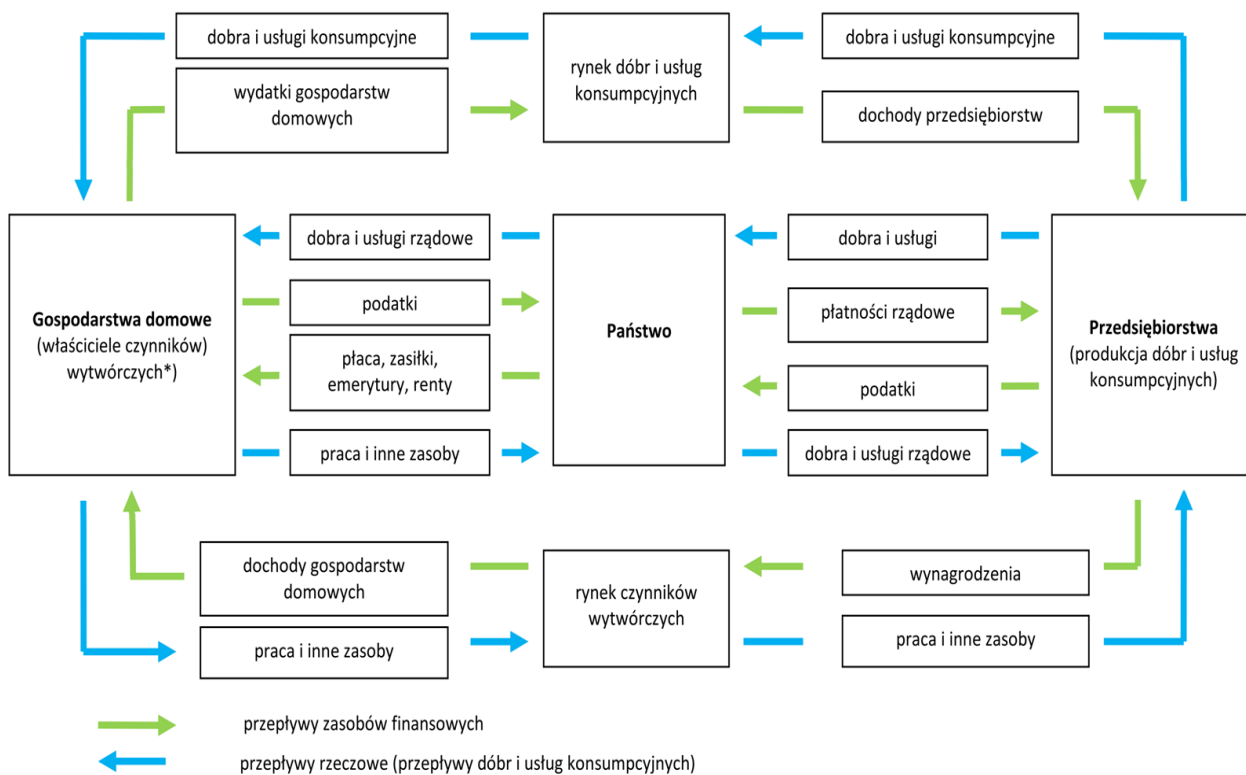
Omawiając procesy zachodzące na rynku, często używa się takich pojęć, jak *gospodarstwo domowe*, *przedsiębiorstwo* oraz *państwo*. Możemy je określić wspólnym mianem **podmiotów gospodarki rynkowej**. Zarówno Ty, jak i Twoja najbliższa rodzina, mieszkając wspólnie oraz podejmując wspólne decyzje w zakresie pozyskiwania oraz wydatkowania zasobów finansowych, tworzycie gospodarstwo domowe [**Gospodarstwo domowe** jest to jeden z podmiotów gospodarki rynkowej. Tworzy go jedna lub kilka osób, które wspólnie mieszkają i podejmują wspólne decyzje dotyczące sposobu pozyskiwania dochodów i ich wydawania.]. Wasze gospodarstwo domowe, podobnie jak szereg innych funkcjonujących w gospodarce, stale wchodzi w różnego typu interakcje zarówno z przedsiębiorstwami, jak i z państwem.

Przepływy zasobów rzeczowych oraz finansowych między gospodarstwami domowymi a przedsiębiorstwami można przedstawić w uproszczony sposób za pomocą schematu ruchu okrężnego.

Ruch okrężny (2)

Rozszerzenie schematu ruchu okrężnego między przedsiębiorstwami a gospodarstwami o państwo pozwala przedstawić pełny obraz transakcji realizowanych między gospodarstwami domowymi, przedsiębiorstwami a państwem.

* Czynniki wytwórcze to czynniki wykorzystywane do wytwarzania dóbr i usług konsumpcyjnych

TEMAT: ROLA PAŃSTWA W GOSPODARCE RYNKOWEJ - 1 godz.

lekcyjna

Jak już wiesz z poprzednich lekcji, gospodarka rynkowa to taki rodzaj gospodarki, w którym decyzje dotyczące zakresu i sposobu produkcji są podejmowane przez podmioty gospodarcze, kierujące się własnym interesem i postępujące zgodnie z zasadami racjonalnego gospodarowania. Podstawą podejmowania tych decyzji są informacje płynące z rynku oraz oczekiwania podmiotów gospodarczych. Potrzeba ingerencji państwa w sprawy gospodarcze za pomocą polityki ekonomicznej wypływa z ograniczonych możliwości mechanizmów rynkowych w rozwiązywaniu problemów społecznych (np. wzrastającego poziomu bezrobocia, ubóstwa, patologii i przestępczości). Jaką skalę powinny jednak mieć działania państwa? Czy w gospodarce rynkowej zadaniem państwa jest zapewnienie szybkiego tempa wzrostu gospodarczego, czy – odpowiednich warunków życia dla wszystkich grup społecznych?

Cele polityki ekonomicznej państwa

Polityką ekonomiczną nazywamy oddziaływanie państwa na procesy gospodarcze, stosunki ekonomiczne oraz relacje gospodarcze z zagranicą. W gospodarce rynkowej podstawowymi celami polityki ekonomicznej są cele:

- **ustrojowo-systemowe i polityczne**, np. tworzenie prawa, wzmacnianie pozycji państwa na arenie międzynarodowej, decyzje o uczestniczeniu w globalnych organizacjach społeczno-gospodarczych;
- **ekonomiczne**, np. zwiększanie wzrostu gospodarczego, przedsiębiorczości, innowacyjności wszystkich podmiotów gospodarczych, umacnianie zdolności konkurencyjnej przedsiębiorstw i instytucji, zmiany w strukturze gospodarki;
- **społeczne**, np. wyrównywanie szans w zdobywaniu wykształcenia, ustalanie przepisów dotyczących praw i obowiązków pracowników oraz pracodawców, przeciwdziałanie bezrobociu, ochrona najsłabszych jednostek i grup społecznych;
- **ekologiczne**, np. ochrona walorów przyrodniczych, rekultywacja środowiska, zapewnienie przestrzennego ładu zagospodarowania;
- **obronno-militarne**, np. zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego.

W odniesieniu do polityki ekonomicznej mówimy o dwóch podstawowych koncepcjach. Pierwsza z nich zakłada, że w polityce ekonomicznej wystarczą działania na rzecz wzrostu gospodarczego, gdyż to na nim opiera się poprawa materialnego poziomu życia społeczeństwa. Ze wzrostu tego korzystają wszyscy, choć w różnym stopniu i nie zawsze w tym samym czasie. Według drugiej koncepcji rezultaty wzrostu gospodarczego nie rozkładają się w taki sposób, że mogą skorzystać z nich wszyscy. Z tego względu samoczynny mechanizm rynkowy, który przyczynia się do rozwoju gospodarczego, nie zapewnia społeczeństwu sprawiedliwego podziału zysków, natomiast często wytwarza i utrwała nierówności społeczne.

Współcześnie nie występuje na świecie gospodarka rynkowa, w której władze publiczne nie biorą na siebie odpowiedzialności za zaspakajanie zasadniczych potrzeb społecznych. Przede wszystkim państwo tworzy odpowiednie warunki, w których jednostki bądź wspólnoty przejmują część odpowiedzialności za swoje bezpieczeństwo i poziom życia. Główne zadania państwa w zakresie polityki społecznej sprowadzają się do ochrony społeczeństwa przed negatywnymi skutkami przemian ekonomicznych. Sprawiedliwość społeczna została określona w formie zasad konstytucyjnych, będących fundamentem państwa demokratycznego. Zasady te wyrażają wartości, które powinny być chronione w sferze:

- **osobistej**, np. prawo do życia, wolność słowa, wolność wyznania,
- **politycznej**, np. prawo do zrzeszania się, udziału w życiu publicznym,
- **ekonomicznej**, np. wolność działalności gospodarczej, ochrona własności prywatnej,
- **socjalnej**, np. nadzór państwa nad warunkami wykonywania pracy.

Funkcje państwa w gospodarce rynkowej

Wyróżnia się następujące funkcje państwa dotyczące gospodarki rynkowej:

- **funkcja adaptacyjna**, polegająca na podejmowaniu działań zgodnych ze zmieniającymi się uwarunkowaniami zewnętrznymi (np. zmianami w stosunkach międzynarodowych, konfliktami zbrojnymi).
- **funkcja stabilizacyjna**, polegająca na stabilizacji koniunktury gospodarczej w dłuższym czasie za pomocą instrumentów, takich jak podatki, ilość pieniędzy w obiegu, przeciwdziałanie bezrobociu; w ramach funkcji stabilizacyjnej wyróżnia się politykę makro- i mikroekonomiczną;
- **funkcja alokacyjna** [Alokacja to podział i przeniesienie ograniczonych zasobów między różne dziedziny.], polegająca na zmianie udziału władz publicznych w podziale dochodów, w finansowaniu sektorów publicznych (np. publiczna służba zdrowia, szkolnictwo, ochrona środowiska czy obrona obywateli) albo określaniu niezbędnego zakresu własności publicznej. W ramach tej funkcji poszukuje się takich rozwiązań instytucjonalno-prawnych, które pozwalają na precyzyjne rozgraniczenie praw własności do poszczególnych zasobów między różne społeczności i instytucje, tak aby w przypadku niekontrolowania własności nie dochodziło do marnotrawstwa zasobów. Przeciwdziała się także praktykom monopolistycznym.
- **funkcja redystrybucyjna**, polegająca na poprawianiu podziału dochodów osiągniętych za pomocą systemu podatkowego, a także na uzupełnianiu dochodów przez świadczenia socjalne. Funkcja ta przyczynia się do wyrównywania poziomu życia w społeczeństwie.

Do realizacji powyższych funkcji państwo wykorzystuje tzw. **instrumenty polityki ekonomicznej**, które wpływają na kształtowanie podaży i popytu. Należą do nich instrumenty:

- **polityki pieniężnej** (polega ona m.in. na prowadzeniu, najczęściej przez bank centralny, systematycznych działań mających na celu zapewnienie stabilności cen),
- **polityki dochodowej** (polega ona m.in. na bezpośredniej ingerencji w proces ustalania wysokości płac i cen),
- **polityki zatrudniania** (polega ona m.in. na oddziaływaniu na rynek pracy pod kątem potrzeb gospodarki kraju),
- **polityki budżetowej** (polega ona m.in. na ustalaniu wysokości oraz proporcji dochodów i wydatków budżetowych).

TEMAT: BEZROBOCIE. INFLACJA. BUDŻET PAŃSTWA - 1 godz. lekcyjna

Inflacja i bezrobocie

W gospodarce rynkowej polityka pieniężna musi być prowadzona w sposób precyzyjnie powiązany z polityką dochodową i budżetową. Bardzo restrykcyjna polityka pieniężna może powodować redukcję zatrudnienia, a nadmiernie ekspansywna – może sprzyjać inflacji i – ze względu na zagrożenia związane ze spadkiem płac – powodować wzrost żądań finansowych pracowników. Ponieważ nie można osiągnąć jednocześnie pełnego zatrudnienia i stabilnych cen, ważnymi problemami, które muszą rozwiązać państwa prowadzące gospodarkę rynkową, są **inflacja** (proces wzrostu poziomu cen) i nadmierne **bezrobocie** (zjawisko polegające na tym, że pewna część ludzi zdolnych do pracy i jej poszukujących nie znajduje zatrudnienia) [odsyłacz do 4.1].

Sposoby przeciwdziałania inflacji:

- hamowanie wzrostu cen przez odpowiednie hamowanie wzrostu płac (np. negocjacje ze związkami zawodowymi, podatek od nadmiernego wzrostu wynagrodzeń, dążenie do tego, aby wzrost płac nie dokonywał się dzięki wydajności pracy),
- zwiększanie dochodów państwa (np. przez podniesienie podatków, zmniejszanie wydatków budżetowych),
- regulowanie dopływu pieniądza do obiegu za pośrednictwem banku centralnego, którym w Polsce jest Narodowy Bank Polski [odsyłacz do 3.2],
- zlikwidowanie monopolu i dążenie do stworzenia konkurencji doskonałej.

Sposoby zwalczania bezrobocia:

- pobudzanie procesów gospodarczych (np. przez zmiany w *Kodeksie pracy*, działania na rzecz przyciągania inwestorów zagranicznych, którzy stworzą nowe miejsca pracy, zmiany podatkowe, zachęty do uruchamiania działalności gospodarczej),
- aktywizacja bezrobotnych w ramach programów umożliwiających uzyskanie nowych kwalifikacji,
- lepsze i szybsze dopasowywanie produkcji do zmieniających się potrzeb rynkowych,
- wspieranie rozwoju inwestycji i programów budownictwa mieszkaniowego, przy których bezrobotni mogą znaleźć zatrudnienie, a firmy możliwość zbytu dla swoich produktów i usług,
- zwiększanie konkurencyjności krajowych produktów,
- pobudzanie przedsiębiorczości,
- ochrona istniejących miejsc pracy,
- wzrost zatrudnienia przez zmniejszenie kosztów pracy.

Współcześnie w zależności od stopnia i sposobu ingerencji państwa w mechanizm rynkowy istnieją różne modele gospodarki rynkowej (np. anglosaski, skandynawski). Skrajną postacią gospodarki rynkowej byłaby gospodarka wolnorynkowa, pozbawiona całkowicie wpływu państwa.

Bardzo często w mediach słyszymy o trudnej sytuacji finansowej państwa i poszczególnych jego instytucji, o wieloletnich poważnych problemach w niektórych sektorach gospodarki czy braku możliwości finansowego wspierania na odpowiednim poziomie działalności badawczo-rozwojowej, służby zdrowia, policji oraz edukacji. Skąd wynikają te problemy? Dlaczego większość krajów, nawet wysoko rozwiniętych, jest zadłużona?

Polityka budżetowa państwa

Częścią polityki gospodarczej państwa jest polityka budżetowa, czyli umiejętność zarządzania dochodami i wydatkami państwa. Polityka ta powinna prowadzić do dobrego funkcjonowania danego kraju i jego obywateli oraz do utrzymywania właściwych stosunków z zagranicą, a także przyspieszać rozwój gospodarczy.

Do funkcji polityki budżetowej należą:

- **funkcja alokacyjna** – w sektorze publicznym alokacja (przydzielenie) polega na bezpośrednim ustalaniu wielkości środków przeznaczonych na określone działania, co decyduje o zakresie i formie wytwarzania poszczególnych rodzajów usług publicznych. W sektorze prywatnym alokacja dokonuje się pośrednio, przez korygowanie cen za pomocą podatków czy subsydiów. [Subsydium to forma pomocy polegająca na dostarczaniu przedsiębiorstwom przez rząd albo inną instytucję publiczną środków finansowych lub innego wsparcia. Wyróżnia się subsydia bezpośrednie i pośrednie. Subsytia bezpośrednie to bezpośrednie wsparcie finansowe, przejęcie zobowiązań, odroczenie spłaty podatków itd. Subsytia pośrednie to ulgi i ułatwienia obniżające koszt wytworzenia danego wyrobu.];
- **funkcja redystrybucyjna** – polega na oddziaływaniu państwa na ostateczny podział dochodów indywidualnych (np. system podatków i pieniężnych transferów socjalnych, bezpłatne lub częściowo odpłatne zaspakajanie potrzeb przez

sektor publiczny określonych usług, szkolenia zawodowe);

- **funkcja stabilizacyjna** – polega na wykorzystaniu dochodów i wydatków budżetowych do osiągnięcia makroekonomicznych celów gospodarczych, np. ograniczenia bezrobocia, zapobiegania nadmiernej inflacji i utrzymywania stabilnego bilansu płatniczego. [Bilans płatniczy to zestawienie wartości wszystkich transakcji gospodarczych, które w danym okresie (np. roku), miały miejsce między rezydentami kraju (osoby zamieszkałe na stałe w kraju) a resztą świata (nierezydentami).].

Polityka budżetowa może być pasywna lub aktywna. **Pasywna polityka budżetowa** polega na tym, że elementy dochodów i wydatków cechuje tendencja do automatycznego reagowania na zmiany sytuacji gospodarczej, co wyzwała impulsy łagodzące wahania koniunkturalne. Uruchomienie tych impulsów nie wymaga podejmowania żadnych decyzji ze strony rządu. Są to np. podatki od dochodów ludności, przedsiębiorstw, podatki pośrednie, świadczenia społeczne (np. zasiłki dla bezrobotnych), programy pomocy dla rolnictwa.

Aktywna polityka budżetowa polega na zmianach stawek podatkowych, zmianach podziału transferów z budżetu lub zmianach wydatków na inwestycje i roboty publiczne (zatrudnienie bezrobotnego do wykonywania prac zleconych przez samorządy terytorialne, administrację rządową oraz instytucje użyteczności publicznej). Aktywna polityka budżetowa może mieć na celu pobudzenie rozwoju gospodarczego przez zwiększenie wydatków państwa (np. na inwestycje mieszkaniowe, transportowe) czy obniżenie kwot płaconych podatków (zmiana stawek podatkowych). Rozwój inwestycji i prowadzenie robót publicznych napędza inne sektory gospodarki, które dostarczają dóbr i usług potrzebnych do ich realizacji. Zmniejszenie podatków oznacza mniejsze obciążenia dla poszczególnych ludzi i przedsiębiorstw, które to środki mogą zostać przeznaczone na wydatki konsumpcyjne, a następnie ten pobudzony popyt może wpływać na szybszy wzrost dochodu narodowego. Jeżeli natomiast w danym państwie występuje nadmierny popyt, to przez aktywną politykę budżetową może być on ograniczany. Dokonuje się to przez zmniejszenie wydatków budżetowych czy podwyższenie podatków.

Zasady budżetowe

Budżet państwa to plan zawierający zestawienie prognozowanych na następny rok budżetowy dochodów i wydatków rządowych. Sporządza go rząd w formie projektu budżetu, a zatwierdza, po wprowadzeniu ewentualnych poprawek, parlament [Parlament to najwyższy organ przedstawicielski w państwach o demokratycznych systemach władzy, zasadniczy organ władzy ustawodawczej.], najczęściej w formie ustawy budżetowej. Ustawa ta jest jednym z najważniejszych aktów prawnych w państwie, gdyż określa możliwości finansowe państwa na cały rok.

Przy przygotowywaniu budżetu stosuje się następujące **zasady budżetowe**:

- zasada równowagi budżetowej – dochód powinien pokrywać wydatki,
- zasada roczności – budżet obejmuje rok (w Polsce od 1 stycznia do 31 grudnia),
- zasada zupełności – budżet dotyczy wszystkich dochodów i wydatków państwa,
- zasada jedności – budżet powinien być ujęty w jednym zestawieniu,
- zasada jawności – budżet powinien być ogólnodostępny, aby wszystkie wydatki mogły być kontrolowane i podawane do wiadomości publicznej.

Deficyt budżetowy i dług publiczny

Jak już wiesz, prawie każde państwo, niezależnie od poziomu rozwoju gospodarczego i sprawności zarządzania, jest zadłużone i w różnym stopniu zmagają się z problemem zapewnienia wystarczających wpływów finansowych na pokrycie wszystkich zaplanowanych wydatków oraz oczekiwań społecznych. Niedobór dochodów państwa w stosunku do jego wydatków nazywamy **deficytem budżetowym**. Źródłami finansowania deficytu budżetowego mogą być kredyty bankowe udzielane przez bank centralny, emisja

papierów wartościowych (obligacji, weksli, bonów skarbowych [odsyłacz do 3.5]), podwyższenie stopy podatkowej czy dodatkowa emisja pieniądza.

Deficyt budżetowy, przy niewielkiej jego wartości, może mieć korzystny wpływ na gospodarkę, zwłaszcza w okresie **recesji**, czyli znacznego zahamowania tempa wzrostu gospodarczego. Przekroczenie jego bezpiecznej granicy, za jaką przyjmuje się 5% PKB, może jednak wywołać poważne zaburzenia w gospodarce.

Jedną z **idei podstaw interwencjonizmu państwowego**, stworzonych przez **Johna Maynarda Keynesa**, [John Maynard Keynes (ur. 5 czerwca 1883 w Cambridge, zm. 21 kwietnia 1946 w Firle, Wielka Brytania) – angielski ekonomista, twórca teorii interwencjonizmu państwowego w dziedzinie ekonomii i finansów państwowych. Jego głównym dziełem jest *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza* opublikowana w 1936 r., kwestionująca zasady liberalnej myśli ekonomicznej. Teorie Keynesa były reakcją na kryzys ekonomiczny lat 30. XX w. i pomogły ustabilizować sytuację gospodarczą w Europie po II wojnie światowej.] opierała się na założeniu, że budżet państw nie musi być zrównoważony. Polityka ekonomiczna może czasem wymagać istnienia deficytu, a czasem – nadwyżki budżetowej. Natomiast według przedstawicieli **nurtów liberalnych** [Liberalizm (od łac. *liber* – ‘wolny’) – doktryna zakładająca ograniczenie funkcji państwa w sferze gospodarki i poszerzenie zakresu wolności jednostki, powstała na przełomie XVII i XVIII w. Przedstawiciele tego kierunku politycznego uważają, że wolność oraz wartości demokratyczne, prawa obywatelskie, własność prywatna i wolny rynek za wartości nadrzędne.] polityka dopuszczająca deficyt budżetowy jest ukierunkowana tylko na usuwanie symptomów, a nie rzeczywistych przyczyn negatywnych zjawisk w gospodarce – dlatego deficyt budżetowy jest nieskutecznym środkiem polityki państwa.

Dług publiczny to zadłużenie instytucji państwowych w stosunku do inwestorów, którzy pożyczili w przeszłości państwu pieniądze na sfinansowanie deficytu budżetowego. Jest to zatem zobowiązanie finansowe obciążające państwo, powstałe przez zaciąganie przez nie pożyczek, kredytów i udzielanie poręczeń, które miały finansować nadmierny deficyt budżetowy. Oznacza to, że ciężar tych zobowiązań finansowych jest przenoszony na następne lata i będzie musiał być spłacony przez kolejne pokolenia. W miarę wzrostu długu publicznego rosną również koszty jego obsługi, czyli odsetki płacone inwestorom.

Z najnowszych prognoz wynika, że deficyt budżetowy w Polsce w 2014 r. przekroczy 4% PKB. Oznacza to, że będzie miał on wyższą wartość niż wartość dozwolona w Unii Europejskiej, tj. 3%. Należy pamiętać, że problem ten nie dotyczy tylko naszego państwa. W 2011 r. tylko Węgry, Estonia i Szwecja nie miały problemu deficytu budżetowego. Natomiast średni dług publiczny w państwach Unii Europejskiej wynosił 82,5% PKB, w państwach należących do strefy euro jeszcze więcej, bo aż 87,3%, a w Polsce – 56,4%.

Skąd państwo czerpie dochody?

Dochody budżetowe to środki pieniężne pobierane od podmiotów gospodarczych i gospodarstw domowych przez państwo lub instytucje samorządowe w celu realizacji wydatków na cele państwowe.

Główne źródła dochodów budżetowych w Polsce to:

1. dochody podatkowe:

- a) podatki pośrednie (podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy, podatek od gier),
- b) podatek dochodowy od osób fizycznych,

- c) podatek dochodowy od osób prawnych,
- d) podatek tonażowy,
- e) podatek od wydobycia niektórych kopalin;

2. dochody niepodatkowe:

- a) dywidendy (wpłaty do budżetu państwa, wynikające z posiadania przez Skarb Państwa akcji oraz udziałów w bankach, instytucjach ubezpieczeniowych oraz innych spółkach),
- b) wpłaty zysku Narodowego Banku Polskiego [odsyłacz do 3.2],
- c) cło,
- d) np. opłaty, grzywny, odsetki (np. wpływy z mandatów nakładanych przez funkcjonariuszy policji, wpływy z kar, opłat sądowych, odsetki od zaległości podatkowych, dochody uzyskiwane z nieruchomości Skarbu Państwa, koncesji udzielanych przez państwo, odsetki od udzielonych kredytów i pożyczek),
- e) wpłaty jednostek samorządu terytorialnego;

3. środki z UE i innych źródeł niepodlegające zwrotowi.

Pamiętaj, że nie wszystkie środki pobierane przez organy państwowe są dochodami budżetowymi. Istnieją też wpływy o charakterze zwrotnym (przychody), które służą finansowaniu deficytu budżetowego. Należą do

nich np. środki pochodzące ze sprzedaży papierów wartościowych (m.in. akcje, obligacje, bony skarbowe), z prywatyzacji majątku Skarbu Państwa czy z otrzymanych pożyczek i kredytów.

Na co państwo wydaje pieniądze?

Wydatkami budżetowymi są środki pieniężne pochodzące z budżetu państwa przeznaczone w szczególności na:

- funkcjonowanie organów władzy publicznej, w tym organów administracji rządowej, organów kontroli i ochrony prawa oraz sądów i trybunałów,
- zadania wykonywane przez administrację rządową,
- subwencje [Subwencja (z łac. subventio – ‘zapomoga’) to nieodpłatna i bezzwrotna pomoc finansowa udzielana najczęściej przez państwo określonym, np. jednostkom samorządu terytorialnego, prywatnym przedsiębiorstwom, organizacjom społecznym i osobom fizycznym, w celu poparcia ich działalności] i dotacje dla jednostek samorządu terytorialnego [Dotacja to nieodpłatna i bezzwrotna pomoc finansowa udzielana najczęściej przez państwo podmiotom na realizację ich zadań.

Dotacja ma charakter uznaniowy, czyli jednostka ubiegająca się o nią musi najczęściej spełnić warunki określone przez podmiot dysponujący środkami finansowymi],

- subwencje dla partii politycznych,
- wpłaty do budżetu Unii Europejskiej,
- dotacje na zadania określone odrębnymi ustawami,
- obsługę długu publicznego,
- wkład krajowy na realizację programów finansowanych z udziałem środków europejskich.

Charakter prawny wydatków budżetowych, ich rodzaje, przeznaczenie, sposób klasyfikacji i prezentacji w ustawie budżetowej, określa *Ustawa o finansach publicznych*.

TEMAT: PIENIĄDZ. - 1 godz. lekcyjna

Historia wymiany towarowej sięga początków dziejów człowieka. Jednak dopiero postęp techniczny i wprowadzenie podziału pracy spowodowały pojawienie się handlu i pieniędzy. Jak zatem powstał pieniądz i jakie są jego cechy? Po co nam dziś pieniądze; czy naprawdę bez nich nie można żyć?

Historia pieniądza

Pieniądz powstał jako towar, który ułatwiał wymianę handlową. Zanim przybrał obecną formę, jego postaci zależały od stopnia rozwoju technologicznego i gospodarczego poszczególnych społeczeństw. Z tego względu wyróżnia się:

- **barter** – wymiana towaru na towar (obecnie: obrót bezgotówkowy);
- **pieniądz towarowy** – wybrane towary pełniące funkcję środka płatniczego (np. bydło w regionie śródziemnomorskim, konie na stepach Euroazji, zboże na Bliskim Wschodzie, herbata w Azji Południowo-Wschodniej, ziarna kakaowca w Ameryce Środkowej);
- **placidła** – przedmioty, które jedynie symbolizowały wartość i pozwalały ludziom oszczędzać lub kupić dowolny towar (np. muszle w Chinach, Indiach, Japonii, Afryce, Azji i Oceanii, kamienne toporki w Nowej Gwinei i Europie Środkowej, krążki marmuru na Nowych Hybrydach, agaty na Borneo czy nefryty w Chinach);
- **pieniądz metalowy** – kawałki metali nieszlachetnych: żelaza, brązu czy miedzi, a później szlachetnych: srebra i złota, które były odważane (pieniądz ważony) i formowane w sztabki (pieniądz odliczany);
- **pieniądz bity, kruszcowy** – **moneta** – okrągły przedmiot, na którym umieszczano specjalne znaki, potwierdzające wartość jego stopu;
- **pieniądz papierowy** – **banknot** – przedmiot wywodzący się z kwitu potwierdzającego wartość monet zdeponowanych u bankiera;
- **pieniądz wymienny** – pieniądz, który można było wymienić na kruszec (obecnie: pieniądz wymienny na inne waluty, oficjalnie uznany);
- **pieniądz bezgotówkowy i elektroniczny** – czeki i przelewy bankowe oraz karty magnetyczne (karty kredytowe i obciążeniowe są połączone z kontem, z którego jest pokrywane zadłużenie z karty; karty debetowe to karty, z których wypłaty są ograniczone do stanu rachunku).

Cechy i funkcje pieniądza

Jak wynika z przedstawionej historii, **pieniądz** to powszechnie stosowany i akceptowany (z mocy prawa lub zwyczaju) równoważnik towarów i usług, trwale wyrażający ich wartość, bezpośrednio na nie wymienny. Pieniądz powinien mieć następujące cechy:

- **trwałość** – pieniądz nie powinien ulegać łatwemu zniszczeniu,
- **poręczność** – pieniądz powinien umożliwiać przenoszenie znacznych jego wartości,
- **podzielność** – pieniądz musi być podzielny na mniejsze jednostki bez straty na wartości,
- **jednorodność** – pieniądze powinny być do siebie podobne,
- **rozpoznawalność** – pieniądz powinien być rozpoznawalny,
- **ograniczona podaż** – pieniądz powinien mieć ograniczoną dostępność (rzadkość w sensie ekonomicznym),
- **oryginalność** – pieniądz powinien być trudny do podrobienia.

Pieniądz spełnia funkcje: miernika wartości, środka wymiany, środka płatniczego, środka tezauryzacji i pieniądza światowego.

Funkcja **miernika wartości** pozwala na wyrażenie wartości towarów i usług w pieniądzu. Pieniądz jest zatem jednostką rozrachunkową, w której określa się ceny i prowadzi rozliczenia. Funkcja miernika wartości jest związana również z **siłą nabywczą pieniądza**, określaną przez ilość towarów, którą można nabyć za daną jednostkę pieniądza. Funkcja pieniądza jako **środka wymiany** jest związana z pośrednictwem w transakcjach kupna-sprzedaży towarów i usług. Pieniądz w funkcji **środka płatniczego** występuje wtedy, kiedy reguluje się nim różne zobowiązania niezwiązane z zakupem towarów i usług. Są to przede wszystkim płatności dotyczące zaciągania i spłacania pożyczek, regulowania zobowiązań podatkowych i opłacania składek ubezpieczeniowych. Funkcja pieniądza jako **środka tezauryzacji** [Tezauryzacja polega na gromadzeniu i przechowywaniu pieniędzy poza bankami.] jest wyróżniana w procesie, który prowadzi do zmniejszenia ilości pieniądza w obiegu. Funkcja tezauryzacji jest niekiedy określana jako funkcja środka przechowywania bogactwa. Funkcja pieniądza jako **międzynarodowego środka płatniczego** oznacza, że pieniądz jednego kraju jest uznany jako środek płatniczy w innym kraju.

Formy pieniądza i jego zmiany w Polsce

Współcześnie pieniądze występują w dwóch formach:

1. pieniądz gotówkowy (realny), wykonany z materialnej substancji w formie:

a) pieniądza papierowego, w postaci banknotów lub biletów bankowych,

b) pieniądza metalowego, w postaci monet (tzw. bilonu);

2. pieniądz bankowy (bezgotówkowy), niemający materialnej postaci fizycznej, który stanowi przedmiot ewidencji księgowej banków.

W Polsce w dniu 1 stycznia 1995 r. dokonano **denominacji**, która miała na celu wzmocnienie i stabilizację pieniądza. W jej wyniku 1 nowy złoty polski (PLN) zastąpił 10 000 tzw. starych złotych (złoty sprzed denominacji). Obecnie w Polsce prawnym środkiem płatniczym jest 1 złoty podzielny na 100 groszy. W obiegu znajdują się banknoty i monety emitowane przez Narodowy Bank Polski.

Każde państwo członkowskie Unii Europejskiej, w tym Polska, zgodnie z podpisanymi traktatami powinno przyjąć wspólną europejską walutę – **euro**. Po wprowadzeniu euro w Polsce będzie obowiązywał tzw. okres podwójnego obiegu, kiedy będzie można posługiwać się zarówno euro, jak i złotym. Monety i banknoty będzie można wymienić na euro bez prowizji w Narodowym Banku Polskim.

Wprowadzenie euro nie zmieni faktycznej wartości złotego, którego wartość zostanie przeliczona na równowartość w euro. Będzie to zatem sytuacja podobna do tej, która miała miejsce w 1995 r. przy denominacji. Po przyjęciu euro stracimy jednak niezależną politykę pieniężną, którą od tej pory będzie prowadził Europejski Bank Centralny. Wprowadzenie euro do obiegu będzie oznaczało również koszty dla administracji publicznej, Narodowego Banku Polskiego, przedsiębiorców oraz sektora bankowego. Jednak po przystąpieniu do strefy euro znikną koszty wymiany walut i ryzyko związane ze zmianą kursu złotego do euro, co jest szczególnie ważne dla przedsiębiorców dokonujących transakcji międzynarodowych. Przewiduje się także spadek stóp procentowych. Ułatwione będzie podróżowanie i porównywanie cen, bez przeliczania jednej waluty na drugą. W dłuższej perspektywie powinny nastąpić: wzrost inwestycji, ożywienie wymiany handlowej oraz zwiększenie wiarygodności makroekonomicznej Polski.

